

Түркбаев А.Б.

КИЧИ ИШКАНАЛАРДЫН ИШКЕРДИКТИ ӨНҮКТҮРҮҮСҮН ЖӨНГӨ
САЛУУ ЖАНА АЛАРДЫ ОПТИМИЗАЦИЯЛОО

Түркбаев А.Б.

ОПТИМИЗАЦИЯ И РЕГУЛИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА
МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

A.B. Turkbayev

OPTIMIZATION AND REGULATION OF DEVELOPMENT OF BUSINESS
OF SMALL ENTERPRISES

УДК: 332.025

Бул макалада Жалал-Абад облусунда кичи ишкердикти калыптандыруу, туура өнүктүрүүнү жөнгө салуу, социалдык-экономикалык жактан жүргүзгөн саясатынын башкы стратегиялык багыттары каралат. Ошондой эле кичи ишкердикти өнүктүрүүгө тиешелүү болгон жигердүү процесстер, божомолдоолор жана келечектеги тенденциялары изилденген.

Ишкердикти калыптандыруу жана андан ары карай натыйжалуу өнүктүрүүнү жөнгө салуу жолдору да камтылган.

Негизги сөздөр: өнөр-жай, ишкердик, продукция, божомолдоо.

В этой статье рассматриваются вопросы формирования малого предпринимательства в Джалал-Абаской области и регулирования социально-экономической политики развития на основных стратегических направлениях. А также изучены активные процессы развития малого предпринимательства, отражены прогнозы и будущие тенденции. Становление предпринимательства и пути дальнейшего развития эффективного регулирования.

Ключевые слова: промышленность, предпринимательство, продукция, прогнозирование.

In this article questions of formation of small business in Jalal-Abasky area and regulations of social and economic policy of development on the main strategic directions are considered. And also active developments of small business are studied, forecasts and future tendencies are reflected. Formation of business and way of further development of effective regulation.

Key words: industry, business, production, forecasting.

Жалал-Абад областынын шартында чакан жана орто ишкердикти (фирмалардын, компаниялардын) келечекте өнүктүрүүнүн мүмкүн болуучу жолдорун жана максаттарын ар тараптуу иликтөөнү илимий негизде аныктоо олуттуу орунду ээлейт. Божомолдоодо ишкердикке тиешелүү ишкананын узак мөөнөттүү иштешин, тейлөө көрсөтүүсүн, ошондой эле аны аткаруу үчүн зарыл болгон каражаттар жана ресурстарды тактоо атайын маркетингдик изилдөөнү талап кылат.

Ишкананын иш аракеттеринин тыкандык менен иштелип чыккан божомолдоосу ишкердиктин илимий-техникалык өнүгүшүнүн, социалдык, тышкы-экономикалык ж.б. иш-аракеттеринин калыптанышы үчүн белгилүү бир шарттарда “эмне жана кандайча” негиз болушуна жеткиликтүү түшүнүк берүүгө тийиш. Ошондуктан ишкананын иш-аракеттерин божомолдоонун милдеттери катары ишкананы базар жагдайында мүмкүн болуучу өзгөрүүгө, базар экономикасынын капасынан келип чыккан факторлорунун ыңгайсыз шарттарына туруштук берүүгө даярдоо ишкердиктин башкы көйгөлөрүнүн катарынан орун алат. Божомолдоолор талаш-тартышсыз, өзгөрүүлөр далилсиз эле чындык болбой тургандыгы табигый иш, тескерисинче, алар мүмкүн болгон өзгөрүүлөргө тез ылайыкташылган каражат болушу учур талабына шайкеш келет.

Экономикалык божомолдоо пландоо менен бирге жалпы милдеттерди чечүүгө – мына ушул процесстин же кубулуштун бир кыйла натыйжалуу өнүгүү жолдорун аныктоого багытталат. Базар экономикасынын шарттарында – товарларга (продукция, жумуштар, тейлөөлөр) болгон сурамдын жана сунуштун, аларды сатуунун көлөмүнүн жана шартынын (баалары, сапаттары ж.б.), атаандаштардын ж.б. бүт тиричилик циклинде керектелип жаткандардын баарысынын катыштарын алдын ала көрө билүү зарылчылыгы болуп турган убакта экономикалык божомолдоонун мааниси өзгөчө күчөп жатат.

Жалал-Абад облусунда кичи ишкердикти 2020-жылга чейин божомолдоодо 2008-2012-жылдардагы статистикалык маалыматтардын негизинде графиктердин жардамы менен экономика-математикалык моделдер түзүлдү. Төмөндө R^2 көрсөтүп тургандай алынган функциялар бири-бири менен жетишерлик вариацияланган. Ал эми утурлоонун тенденциялык маанилерин графиктеги материалдар айкындайт.

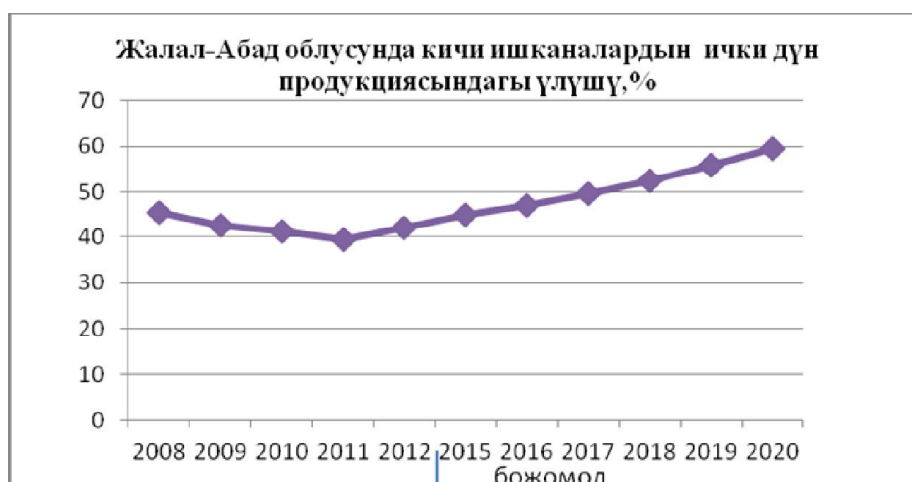
$$1. y = -3.83x^3 - 29.64x^2 + 28019x + 11764 \quad R^2 = 0.86(1)$$

Графиктин жыйынтыгынан көрүнүп тургандай чакан жана орто ишкердиктин ишканаларынын саны 2020-жылы 2012-жылга салыштырмалуу болжол менен 80 пайызга чейин азайып кеткендигин байкоого болот. Мындай жагдайдын келип чыгышы келечекте чакан жана орто ишканалар биригип корпорацияларды түзүү зарыл экендигин бышыктап, бул багытта

бир катар иштерди жасоо керектигин тастыктайт. Ошол эле учурда калкты жумуш орду менен камсыз кылуу жана жумушсуздуктун санын кыскартуу максатында иштегендердин санын 6 эсе көбөйтүү менен ички дүң продукциянын үлүшүн болжол менен 59% дан кем эмес арбытууга жетишүүгө болот.

$$2. y = -1.01x + 45.19, \quad R^2 = 0.53 \quad (2)$$

$$3. y = 804554 x + 1E + 0.6 \quad R^2 = 0.98 \quad (3)$$

$$4. y = 882x^2 + 7836x + 104165 \quad R^2 = 0.97 \quad (4)$$

$$5. y = 40096 e^{1151 x} \quad R^2 = 0.71 \quad (5)$$

$$6. y = 111768x^2 + 64228x + 36747 \quad R^2 = 0.35 \quad (6)$$

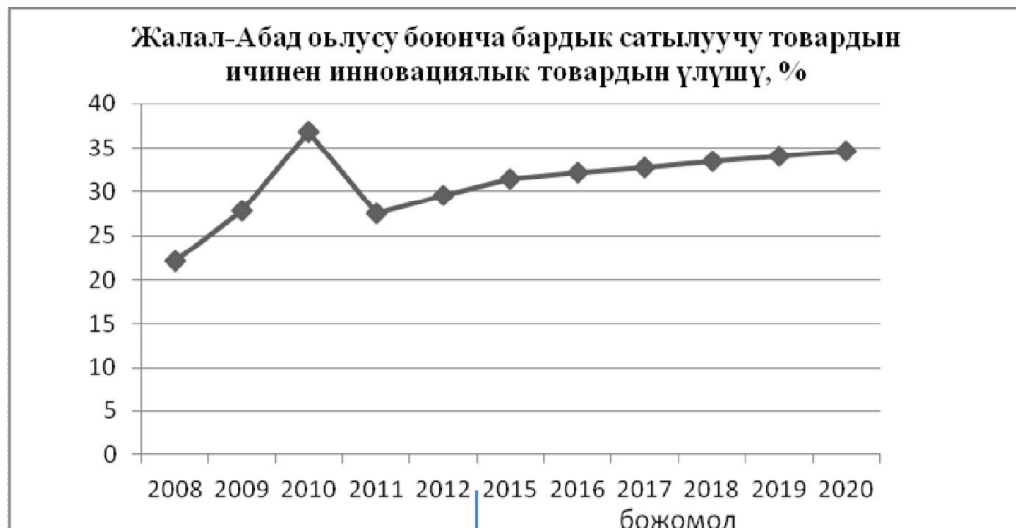

$$7. y = 0.49x + 4.37 \quad R^2 = 0.98 \quad (7)$$

8, 9, 10.

$$y = 23.826 * x^{0.1832} \quad R^2 = 0.40 \quad (8)$$

Ал эми чакан жана орто ишкердикте инвестициянын көлөмү 2012 жылга салыштырмалуу 2020-жылы графиктен көрүнүп тургандай экономика секторлорун ийгиликтүү өнүктүрүүгө ири көлөмдөгү инвестицияны тартуу зарыл экендиги ачык айкын байкалып турат. Мындан тышкары, салыктан түшкөн каражаттын көлөмү биздин божомол боюнча 2 эсеге арбыйт. Демек, чакан жана орто ишкердикти колдоонун негизги максаты, инновациялык нуктагы технологиялар кеңири камтылган өндүрүштү арбын колдонуу менен инновациялык товарларды өндүрүү зарылчылыгы кыйла күч алат, б.а., инновациялык товарлардын көлөмүн болжол менен 90% чейин өндүрүү экономика секторлорун эң башкыбагыттын бирине айланат.

Келечекте Жалал-Абад областы боюнча кичи ишкердиктин чыгарган товарын сатуу, тейлөө көрсөтүү ишин илгерилетүүдө маркетингдин механизмдерин практикалык жактан ишке ашыруу олуттуу орунду ээлейт. Бул башкаруу рычагдарынын, ыкмаларынын жана жөнгө салуунун өзгөчө чөлкөмүн – маркетингдик менеджментти түзүүчү продукцияларды сатуу, өндүрүү жана иштеп чыгуу боюнча негизги чарбалык функцияларды бир бүтүн кылып бирик-

тирүүчү катыштардын жыйындысы катары эсептелет.

Аны чакан жана орто ишкананын (фирманын, концерндин) өндүрүп-сатуу иш-аракеттерин уюштурууга программалык-максаттык мамилени колдонуунун атайын формасы катарында белгилөөгө болот. Бул учурда максат – коммерциялык тобокелдикти колдон келишинче төмөндөтүп, көп пайда табуу, ал эми программа болсо – ишкананын иш-аракеттеринин бүт баарысын максималдуу оңтойлоштуруу боюнча жана чыгарылуучу же чыгарууга пландаштырылуучу продукцияларды конкреттүү керектөөчүлөрдүн талаптарына ыңгайлаштыруу боюнча иш-чаралардын комплекси болуп саналат.

Практика жүзүндөгү Жалал-Абад облусу боюнча кичи бизнестин алкагында маркетингдин жардамы менен төмөндөгүдөй маселелерди чечүүгө мүмкүндүк түзүлөт: иш-аракеттеги же потенциалдуу сурамды айкындап таап чыгуу менен ар кандай продукцияларды өндүрүүнүн негизделген максатка ылайыктуулугу; керектөөчүлөрдүн тиешелүү сурамдарына ылайык келүүчү продукцияларды даярдоо жана чыгаруу боюнча илимий изилдөө иштерин жана практикалык жумуштарды уюштуруу; ишкана-

нын өндүрүштүк, соода-сатык жана финансылык иш-аракеттерин координациялоо жана пландаштыруу; продукцияларды сатуунун тутумун, ыкмаларын уюштуруу жана өркүндөтүү; ишкананын бүтүндөй иш-аракеттерин жөнгө салуу жана багыттоо өндүрүш жана сатуу боюнча белгиленген максаттарга жетишүү үчүн өндүрүүнү, ташууну, техникалык жана сервистик тейлөөлөрдү, күндөлүк пландаштырууну (жетекчиликти) кошо алганда.

Учурда регионалдык деңгээлде чакан жана орто ишкердикти ар тараптан колдоочу жана кызыктыруучу, албетте, коомдун талабына шайкеш келгендей нуктан, укуктук, уюштуруучулук, башкаруучулук ж.б. багыттар боюнча чараларды көрүп жатат.

Алсак, Жалал-Абад областынын 2015-жылдын 1-январынын абалы боюнча 129,7 кичи ишкана катталып, жыл ичинде алардын саны 3,4 миңге, же 2,7% көбөйдү. Алардын көп үлүшү 75,4% - айыл чарбасында, 12,2% - автомобилдерди жана үйдө колдонуучу буюмдарды оңдоо тармактарында катталды.

Катталган кичи бизнес субъектилердин жалпы санынын 11,5 миңи юридикалык жактарга таандык, алардын саны жыл ичинде 2,6% көбөйдү. Алардын өсүүсү 24,3% - коммуналдык, социалдык жана жеке кызмат көрсөтүү тармактарында, 21,4% - айыл чарбасында, 14,8% - автомобилдерди жана үйдө колдонуучу буюмдарды оңдоо тармактарында байкалды. Катталган юридикалык жактардын жалпы санынын ичинде 5,8% мамлекеттик, 12,3% муниципалдык жана 81,9% жеке менчиктик ишканалар бар.

Катталган юридикалык жактардын жалпы санынын 3,4 миң кичи бизнес субъектилери иштеп жаткандардын катарына кирет.

Чарбалык субъекттердин 46,0 миңи физикалык жак болуп катталды. Алардын саны жылында 7,2% өстү. Катталган жеке ишкерлердин кыйла үлүшү 51,1% – айыл чарбасына, 30,6% – автомобилдерди жана үйдө колдонуучу буюмдарды оңдоо тармактарына, 4,3% – өнөр жайга таандык. 2015-жылдын

1-январынын абалы боюнча дыйкан (фермер) чарбалардын саны 71,9 миңге жетти, иштебеген 8,4 миң кичи ишканалар жоюлду. Айыл чарба боюнча өткөн каттоонун негизинде такталган дыйкан чарбалардын ичинен иштеп жаткан чарбаларды каттоонун эсебинен көбөйдү.

Кичи ишкердикти өнүктүрүүдө товар чыгарган жана тейлөө көрсөтүүчү ишканалардын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорлатуу фирманын ийгиликтүү иштешине өбөлгө түзсө, жыйынтыгында мамлекеттин экономикасынын кубаттуу болушуна салым кошот.

Литература:

1. Койчурев К. Социально-экономическое развитие Кыргызской Республики. - Известия ВУЗов, 2009, 3-4. - С. 98 с.
2. Купуев П.К. Руководство по малому и среднему бизнесу. - Ош, 1995.
3. Мамасыдыков А.А. Инновационная стратегия хозяйствующих субъектов Кыргызской Республики. [Текст] / Мамасыдыков А.А. // МОиН РК Вестник Казахского экономического университета им. Т.Рыскулова. - №7. 2010.
4. Основы малого бизнеса в Кыргызстане. Хюбнер В., Федяшев К.Д. и др. - Бишкек 2014 г. г. Изд. "Учкун".
5. Отчет Национального статистического комитета Кыргызской Республики за 2014г. Изд. ГВЦ НСК КР.
6. Экономика фирмы / Под ред. проф. Иващенко Н.П. - М.: ИНФРА. – М., 2014. - С. 528.
7. Малый бизнес. Переходная экономика: реалии и мировой опыт. - М., 2014 г. - С. 228.
8. Мамасыдыков А.А. Экономико-статистический анализ и оценка эффективности малого и среднего предпринимательства в условиях перехода к рынку (на примере южного региона КР). [Текст] / Абдиев А.А., Мамасыдыков А.А. // «Тюркоязычные страны: взаимодействие и сотрудничество». Третья Межд. научно-практич. конференция. - Ч.1. Жалалабад, 2005. - С. 28-34.
9. Основы малого бизнеса в Кыргызстане. Авт. Хюбнер В., Федяшев К.Д. и др. - Б., 2014. - Изд-во. "Учкун".

Рецензент: д.э.н., профессор Омурзаков С.А.